

Keresztyén kereskedelem

1. A modern világ egyik legnagyobb hatalmassága a kereskedelem.

Kereskedelmi kapcsolatok látható és láthatatlan szálai behálózzák a világot. Szárazföldi és tengeri közlekedés, posta és pénzforgalom nagy mértékben a kereskedelem szolgálatában állnak. Apró városkák világvárosokká dagadnak a kereskedelem ütőerein, virágzó városok elhervadnak, ha a kereskedelem valami okból megváltoztatja folyamágását. Kedvező piacért a kereskedelem népeket sőt világrészeket mozgósít s állít fegyverbe. Amerika felfedezése és a gyarmatok birtokbevétele elég példát mutat erre. Igaz ugyan, hogy hivatásszerűen és megfelelő szakképzettséggel az emberi társadalom kisebb része vesz részt a kereskedelemben, mégis alig van ember, akinek semmi köze ne volna hozzá. A termelő és a fogyasztó közé áll a kereskedelem. A városi ember majdnem kizárólag a kereskedelem nyújtotta áruból él, a falusi ember pedig mint termelő alig kerülheti el a kereskedelmet, ha termelvényeit értékesíteni akarja. Hogy mennyire mindnyájan részt veszünk — közvetve vagy közvetlenül — a kereskedelemben, annak legvilágosabb bizonyítéka, hogy állandóan mindannyiunk kezén forog a kereskedelem legfontosabb eszköze: a pénz.

2. Ahogyan a kereskedelem behálózza a világot, úgy hálózza be a bűn a kereskedelmet. Jézus Sirák könyve (27,23) ezt így mondja: „Mint ahogyan a falba vert szeg ékelődik a két téglá közé, úgy ékelődik a bűn az eladó és a vevő közé.” Elméletileg alapjában kétféle kereskedelmi rendszer lehetséges: a szabad és a kötött kereskedelem. A szabad kereskedelemnél a termelést, az áruforgalmat és az árak alakulását minden külső beavatkozás nélkül a kereslet és a kínálat viszonya magától szabályozza. Ez a szabály egészen magától értetődőnek látszik, s mégis a bűn lapul mögötte. Ha nagy a kínálat, zuhannak az árak. Vagyis például: ha Isten bő termést adott, nincs értéke Isten ajándékának. Vajon nem bűn-e ez? Az ár csökkenésén úgy segítenek, hogy

csökkentik a kínálatot az árú elpusztításával. Így megmentik a magas árakat, de zsákszámra szórják tengerbe a kávé és mázsaszám öntik a Dunába a zöldpaprikát és a paradicsomot. Nem bűn-e ez is? Ha pedig nem az árut pusztítják el, akkor leállítják a termelést s milliók válnak munkanélkülivé. Nem bűn-e ez is? De nézzük a fordított esetet, mely a mai helyzethez közelebb áll. Ha nagy a kereslet, akkor emelkednek az árak. Magyarul ez azt jelenti: ha valamire az emberek nagyon rászorulnak, akkor akármilyen nagy árat lehet kérni érte. Ki ne venné észre ebben az igazságtalanságot? Nyilvánvaló, hogy a hiba már az alapelvben van, mert lehetetlen, hogy a kereslet és a kínálat szabja meg az árú értékét. Ez a liberális alaptétel olyan tág teret nyitott a visszaéléseknek, hogy a közgazdaság ma kénytelen kötött kereskedelem felé haladni, melynél a termelést, az áruforgalmat és szükség esetén az áralakulást is külső tényezők (többnyire az állam) ellenőrzik és szabályozzák. Ez alapján helyes is, de az ellenőrzés és szabályozás elől a kereskedelem szeret elrejtőzni és mint „fekete” kereskedelem még féktelenebbül használja ki az emberek rászorultságát. Példát erre nem is kell felhoznunk. Ha ehhez még hozzászámítjuk azt is, hogy az emberek nemcsak önkényesen szabott árakkal, hanem „hamis áruval és csalással” is mennyi bűnt követnek el, joggal kérdezhetjük, mi tehetné keresztyénné a kereskedelmet.

3. Luther többször nyomatékosan hozzászólt a kereskedelem kérdéséhez. A reformáció híre először a kereskedelem érhálózatán járta be a világot. Kereskedők terjesztették Luther hírért, majd iratait Angliától Magyarorszáig és Velencétől a Baltikumig. Ez a kapcsolat azonban nem tette reformátorunkat vakká a kereskedelemmel szemben. Már 1519-ben kiadott egy iratot az uzsoráról, 1524-ben pedig „Kereskedelem és uzsora” című könyvében részletesen foglalkozott a kereskedelem visszaéléseivel, végül 1541-ben kiadott iratában lelkére köti minden lelkésznek, hogy az uzsora ellen prédikáljon. Luther nyilatkozataival kapcsolatban azt szokták ellenvetni, hogy a

kereskedelmi élet bonyolult s annak alapelveiben csak képzett szakemberek láthatnak tisztán és igazodhatnak el. Ezen kívül a kereskedelemnek olyan sajátos törvényei vannak, melyekhez nem lehet egyházi oldalról, vallás-erkölcsi szempontból közeledni. Elismerjük, hogy Luther nem volt kereskedelmi szakember — mi sem vagyunk azok —, és elismerjük azt is, hogy a kereskedelmi életnek különleges törvényei is vannak. De Istennek is vannak olyan törvényei, melyekhez még a kereskedelmi életnek is minden időben és minden helyen alkalmazkodnia kell. Luther pedig nem kereskedelmi elméletet adott — melyet ma talán már elavultnak kellene mondanunk —, hanem a kereskedelmi életet az örök isteni törvények mértéke alá helyezte. Ebből a szempontból mindig időszerűek maradnak Luther nyilatkozatai a kereskedelemről. Mi sem akarunk mást, mint ezekre az örök isteni törvényekre rámutatni. Alapjában csak kettőről van szó: „Ne legyenek más isteneid!” és „Ne lopj!” E két parancsolat követése teszi a kereskedelmet „keresztyénné”.

4. Az első parancsolat a kereskedelemnek is első alaptörvénye. „Ne legyenek más isteneid! ” A kereskedelem számára ez a parancsolat így hangzik: „Ne imádd az arany borjút! ” Luther szüntelenül hangsúlyozza, hogy a kereskedelem magában véve nem bűnös foglalkozás, sőt szükség van rá. Amint senki sem élhet meg a másik ember nélkül, úgy nem lehetünk meg adás-vétel nélkül sem. De a kereskedelemben különösen sok a kísértés. Aki állandóan a hasznot számlálja és pénzzel foglalkozik, könnyen megszereti azt. Találón mondja Pál apostol: „Minden rossznak gyökere a pénz szerelme” (1Tim 6,10). Nem a pénz, a vagyon, a gazdagság rossz, hanem ezeknek a szeretete. Nem bűn eladni és venni, de bűn mindenből pénzt csinálni és mások rászorultságából hasznot húzni. A kereskedelmi élet bajai mögött rendszerint nem is a közgazdasági rendszer hibája, hanem emberi kapzsiság lappang. Luther a kereskedelem egyik legnehezebb kérdésére: a kereskedői haszon kiszámítására s az ár kalkulációra vonatkozólag sem mond egyebet, mint hogy óv a kapzsiságtól és a kereskedő

lelkiismeretére hivatkozik: mindenki Istennek felel azért, hogy mást meg ne károsítson. Szakértők szempontjából ez nagyon laikus vélemény lehet, mert semmit nem mond az árszámítás technikájáról, valójában azonban a kérdés lényegére tapint. Becsületesen kalkulálni csak az az ember tud, aki Istent a pénznél is jobban féli és szereti.

5. „Ne lopj!” — a kereskedelem második alaptörvénye. Luther sohasem mulasztotta el a 7. parancsolatot a kereskedelemre is alkalmazni. A Kis Kátéban szól a hamis árú és csalás ellen, a Nagy Kátéban pedig élesen elítéli azokat a „tisztos és kegyes polgárokat, akik látszat szerint jók, de mégis lopnak és rabolnak”. Megbélyegzi azokat, akik „hamis áruval, mértékkel, súllyal és pénzzel csálnak, és másokat ügyeskedéssel s ravasz pénzügyi fogásokkal megkárosítanak, ... akik a nyílt és szabad vásárból nyúzást és rablást csinálnak, ahol a szegényeket naponta megkárosítják, új nyomorúságot és drágulást okoznak, és mindenki kénye-kedve szerint kereskedik, hozzá még úgy kérkedik és büszkélkedik, mintha felhatalmazása és joga volna áruját olyan drágán adni, ahogyan jól esik és mintha nem volna senkinek beleszólása. Tűrjük el az ilyeneket: hadd nyúzzanak, nyomorgassanak és harácsoljanak, de bízunk Istenben, aki majd úgymint azt teszi, hogy ha eleget nyúztál és harácsoltál, olyan áldást mond rá, hogy tönkremegy gabonád a padláson, borod a pincében és marhád az istállóban!” Nem érezzük, hogy ezek a mondatok négyszáz évvel ez előtt íródtak. Nekünk szólnak! — Luther azonban a 7. parancsolatban nemcsak a kereskedelem hibáira mutat rá, hanem hangsúlyozza azt is, hogy a kereskedői hasznot csak kemény és becsületes munkával lehet igazolni. A Szentírás gyakran ismétli a munkára szólító isteni parancsot (1Móz 3,19; 2Móz 20,9; ApCsel 20,35; 1Kor 4,12; Ef 4,28; 2Ts 3,10--12, stb.), de a munka és a kereset szerves összefüggésének középpontba állítása, a munka nagyra értékelése a lutheri keresztyénség jellemző sajátja. Luther a munka és kereset szoros kapcsolatából kiindulva támadja az „uzsorát”, így nevezve minden kamatot.

Megengedhetőnek tartja ugyan, hogy árvák, öregek és munkaképtelenek megtakarított pénzük kamataiból tartsák fenn magukat („Not-Wucherlein”), de teljességgel elfogadhatatlan számára az, hogy valaki tőkéje kamataiból tétlenül éljen. Ugyanígy élesen elítéli az olyan kereskedelmi és pénzügyi manipulációkat is, melyekkel egyesek minden fáradság és munka nélkül vagyont szerznek. Annyira fontosnak tartja a munka isteni parancsát, hogy lopásnak és rablásnak minősíti a munkával nem igazolt kereskedelmi hasznot.

6. A kereskedelem a maga egészében nem keresztyén, mert távol van attól, hogy a fent kifejtett két isteni alaptörvényt megvalósítsa. Ezt Luther is tudta, s ezért intő szavával a világi felsőbbtség felé fordul, hogy kemény kézzel nyúljon bele a kereskedelembe s törje le a nyerészkedést. Egyformán szükségesnek tartja az egyház és az állam szolgálatát. A prédikátor feladata a termelők, kereskedők és fogyasztók lelkiismeretének ébresztése. A világi felsőbbtség feladata kereskedelmi rendszabályok kidolgozása és végrehajtása. Luther utóbbi követelése teljesült. A kereskedelem ma szigorúbb ellenőrzés alatt áll, mint valaha. A mindenütt felburjánzó bűnök, az adás-vétel egész vonalán világosan mutatják azonban, hogy a szigorú rendszabályok nem elegendőek. Éber lelkiismeretű emberekre van szükség. Ha Szentírás szavai szerint (Rm 8) az egész teremtett világ sóvárogva várja Isten fiainak megjelenését, akkor a közgazdasági életről is elmondhatjuk, hogy várja az olyan emberek megjelenését, akik Istent mindennél jobban félve és szeretve becsületesen akarnak dolgozni a kereskedelemben.

Belmissziói Munkaprogram VII. évf. 1944.

ifj. Pröhle Károly